

Adrovaedje videyo : Istwere del tchanson e walon (1980-2020)

- * <https://youtu.be/T8-tJed8aEU>
- * <https://youtu.be/V3BPGGAMkiw>
- * <https://youtu.be/hi43HV5ioj4>
- * <https://youtu.be/dYx-J5gvjY0>

Disbrifigne do 4 di nôvimbe

Mots a pàrt

racamozé (Pouphan) ???

on scret mawet [= *secret muet*]: (fr.) *un secret de polichinelle*.

Spots

Il est evoye tinde às fougnants (videyo Lorint Dabe)

I fât viker dvant d' mori.

L' ansene, c' est l' ôr del cinse (Roland)

Sicole

Li son K

Pocwè scrire « sitca » e walon.

On pôreut ttossu bén scrire « sitka », « sit'ca », « siteca », « sit'qua », « sitequa », « sitecka ».

Divant l' sistinme Feller : come les sfwaits mots do francès + ck

Lîgeois, vola n' **c**onstitution / **Qu'**est fait' po l' bonheur de l' nâtion / I fâ **qu'** vos l'**accepté**se, / On z' y va libe et sens fuz**ick**, / I n' y a nin mezâh' di ber**ick** / Po d' hovier ciss' potaye (Ernoud Delloye, Paskeie lîgeoise, 1799).

Sistinme Feller-Léonard (Nameur) : c & qu come e francès, waire di « k ».

Djibloû, mès djins, è-st-one gaîye pitite vile, / **C**oneuwe fwârt lon, fwârt laudje di tos **costés**, / Oû ç' **qu'**on-î v**ike** à l'auje èt bin tran**qu**ile (Joseph Laubain 1877-1952, Efants d' Djiblou)

Divant « w » : **qwè**, one sa**qwè**

Divant « u » : Èdû ç' **quu** t' vas co trin.ner, à l' nu**t'**, hê, ti ?

Sistinme Feller-Francard (Basse Årdene) : pont d' « qu »

Hanri ni sèpéve po doû atakè : Bin sovint, ô stalag a Stettin, on n' nos dnéve k' one crowe cromptîre po tote li djoûrnèye. Si fème Lucîe sèpéve kimint fè po sûre : - Voci, on-z-a avou lès dorifôres. Tos lès djoûs avou Louwize ou avou vosse père, on-z-aléve lès ploukè (Joël Thiry, Doze ome, 2011).

=> rîle unike : TODI K, sâf divant A,O,U ey ene cossoune u on « w », la k' on mete « c ». èstoumak, suspèk, toubak, fuzik, acsèpter.

Foû-rîle [exception] : pikûre, bokse, takser.

Rifondou walon : on rprind l' rîle unike da Francârd, mins SINS FOÛ-Rîle :

Lidjwès, vola ene constitucion / **K'** est fwaite po l' bouneur del nâcion / I fât **k'** vos l'acceptéxhe (...) / On-z î va libe et sins fizik, / I gn a nén mezâjhe di berikes / Po discovri ç' potêye la.

Djiblou, mes djins, è-st ene gaiye pitite veye, / **Conoxhowe** foirt lon, foirt lådje di tos costés, / Ou çk' on î vike a l' âjhe et bén trankile

Hinri ni sepéve po dou ataker : Bén sovint, e stalak a Stetin, on n' nos dnéve k' ene crowe cromptîre po tote li djournèye. Si feme Luciye sepéve kimint fé po shure : - Voci, on-z a avou les dorifôres. Tos les djoûs avou Louwisse ou avou vosse pere, on les aléve plouker.

=> bocse, tacser, tacsî, li Caizer (Keizer), on caizerlik

Eciclopedeye

L' ârmistice do 11 di nôvimbe

L' Ârmistice do 11 di nôvimbe 1918, c' est l' ârmistice k' a metou fén al prumire guere mondiale, siné li 11 di nôvimbe 1918.

Èn ârmistice, c' est on traitî inte deus payis e guere (diclârêye) po mete ene fén a cisse guere la.

Sinaedje di l' ârmistice di 14-18

Li pâyê inte les Almands et les aloyîs fourit sinêye dins on vagon di tchmin d' fier dilé Compiègne (France).

Shûte djusse après

Ene comission eternâcionåle po l' Ârmistice s' aléve rashonner a Spå totshûte après l' 11 di nôvimbe. Elle esteut tcherdjeye di controler l' aplicâcion des clawes di l' Ârmistice.

sinaedje di l' ârmistice (vagon Foch,
grand bwès d' Compiègne)

Comission d' l' ârmistice (Spå)

Li pelaedje des tcheneas

On pelève des tcheneas di 20, 30 ans. On pleut peler les tcheneas k' estént dins s' prôpe pâr di virêye (tirêye après l' novelan). Po peler, faleut ratinde li moes d' may, å moumint k' el seuve kimine a monter. Ça durève troes samwinnes, on moes å long. Adon, on côp k' les âbes fouyént, on n' î pleut pus aler, et i faleut ratinde li seuve del Sint-Djan.

Po peler, on-z aveut dandjî d' on peloe [*pèleû*, *pèloû*, *pèlwè*]. Avou do côrî. Adon t' î emantchives d' on costé on ptit grifoe. C' esteut po-z edâmer li schoice k' on rfindeut do dzeu å dzo. Di l' ôte costé, t' aveus l' lame, avou èn arondi dbout k' on stitchive padzo li schoice po l' discaler.

Ki, dins l' tins, on nd a fwait avou ttafwait, des peloes, minme avou des oxheas [*ochê*, *ohê*, *ocha*, *oucha*].

On-z apougne li tchenea did dressî. On l' schoircive a hôteur d' ome, pu on l' flaxhive djus. Adon, on-z apougne li tiesse, ey on pelève li dzeu del tronce disk' ås prumirès grossès coxhes.

Des côps, po-z aveur pus âjhey, on « gadléve », ça vout dire k' on n' abateut nén l' tchenea a l' pate, mins on l' ricepève a on mete u deus. Mins on ni l' soyive nén totoute. Adon, l' âbe dimorève pindou pa on xherbin après l' brostion del pate; ça fjheut come ene gade.

Sicrijheu e walon

Félix Lefèvre (1861-1914)

C' esteut èn ancyin mayer di Hardjîmont, k' a stî touwé a l' arivêye des Almands e moes d' awousse 1914, inte Djimepe et Hardjîmont, dins ene fuziyåde (k' on nd a djamây seu l' fén mot). C' est po ça k' n a ene rowe di Hardjîmont a s' no.

Ci tecse ci a stî rtrové dins les vîs papîs da Félix Lefèvre li djonne, si ptit-fi (1937-2024). Si veve a idintifyî li scrijheu pask' ele saveut k' il aveut stî aclevé pa s' grande sour, come i l' dit å cmince do boket.

Wame

Mi k' est né so ses boirds, c' est a mi a l' tchanter, / Copurade k' i gn a mât nolu k' î a pinsé.

Cwand c' est k' dj' a vnou å monde, mi grande sour m' a conté / Ki ça a stî a leye k' on m' aveut confiyî.

Todi so l' boird di Wame, (ele) mi coûtchive dins les djoncs / Eyet po m' edoirmi mi tchantéve ene tchanson. / Adon, trankile so m' sôrt, ele codeut des noejhetes. / Mi, dji sondjive âs andjes tot lzî fjhant des rizetes.

Mes prumirès coulotes, a ! dji m' è sovén bén / Ca c' est adon k' dj' a yeu mi prumî accidint. / Dji pexhive âs grevisses, insi k' âs blancs pexhons. / E ridant so ene pire, dji fjha m' prumî plondjon. / Mi grande sour, po m' pûni, ripurda mes coulotes / Et m' codâna cwénze djoûs a rmete ses viyès cotes.

Et cwand dj' fouri pus grand, et k' dj' ava l' liberté, / Dj' esteu todi e Wame, et ça po m' î bagnî, / Catchî dzo ene bele vôsse, fôrmêye pa les ôneas. / Ca, e l' esté, nosse Wame ni voet mât li solea. / Et pu, gn av les guirlandes di liyanes et d' houbion / K' estént rascovrant Wame, acrotcheyes âs bouxhons. / Ele gripént l' long des rotches, po rtoumer a festons.

Mi, dj' admiréve tot ça e purdant des pexhons. / Et ses trûtes sont si beles, e leus rôbes ârdjintêyes / Taetchtêyes di payetes d' ôr ; a ! k' ele sont bén parêyes ! / A ! k' dj' av bon a les prinde, sortot dzo les royêyes [*sillons creusés sous les berges*]. / (dji) Sbaréve li rwè-pexheu ki covéve dins s' bea ni / Avou ses bleuwès aiyes couleur miyozoti.

Çou k' dj' admiréve ossu, c' esteut les bindes d' orondes / Ki, tot volant radmint, s' rawijhént l' aiye so l' onde, / Tins ki, so l' boird di l' aiwe, des ôtes tcheriént l' leuze-tere [*limon argileux*]. / Pareyes a des ovrîs k' bastixhèt leu mâtjhon.

Tchanson

Li tins des troycas

I. Cwand l' ivier sere les ouxhs et baxhe les volets al vesprêye, / Po ossu vudî (?) tos ses pormineus, / Et k' on n' ôt pus ki l' brut d' on vî tchén ki hawe sol pavêye, / Po rintrer s' ristchâfer al coine do feu. / C' est l' moumint por mi di leyî balziner mes pinsêyes. / Al ricwire d' on tins télmint awoureux ; / Cwand dj' aveu l' bouneur di poleur candôzer m' binamêye, / les balalaycas djouwént po noz deus.

Resploe 1 [*ré-épeloir* = *refrain*]

Il est bén lon ç' tins la, / li tins des troycas / Do discovri li bea pays da Calinca. / Djusse li tins des vacances, / Prumirès acoirdances, / Totes ces promesses k' on s' fijheut tot do long del Volga.

II. Mins li tins des vacances n' est måy k' on ptit moumint del veye, / Ki les cours s' esprindèt come des voleus. / Les pus belès istweres sont les cisses k' on lairè télfeye / s' edoirmi tot vs leyant l' cour tot houreux. / On s' dimande après còp çou ki pout cdure li destinêye / A vs tchoezi po vs shure insi tot fén droet. / Li pus bea des cados, l' amour ki candje li vicâreye, / Ki vs fwait rovyî l' tins ki vs estîz tot seu.

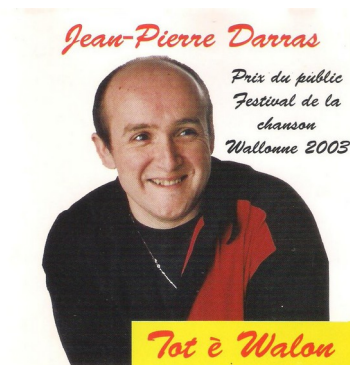
Resploe 2

Il est bén lon ç' tins la, / vola dijh ans dedja / ki dj' a cwité li bea pays des troycas. / Mins si dj' a-st avou l' tchance / Di wårder mes sovances, / C' est k' dj' a rivnou tot raminant Calinca.

Il est bén lon ç' tins la, / li tins des troycas / Cwand dj' a trové so m' voye po tofer Calinca.

Nicole Goffart

Cåzaedje : Nicole Goffart

Tchantaedje :
Jean-Pierre Darras, Plake « Tot e walon »,